

PROF. DR. HİKMET BİRAND

(1904-1972)

Ord. Prof. H. Z. ÜLKEN

Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Profesörlerinden ve bu Üniversitenin eski Rektörlerinden Prof. Dr. Hikmet Birand bu yıl başında vefat etti. Değerli ilim adamı Prof. Birand Fakültemizi bir kaç bakımdan ilgilendirmektedir. Her şeyden önce 1949 da kurulmuş olan Fakültemizin kurucu heyeti başkanı kendisi idi. O yıl İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı ve Ord. Prof. Şemsettin Günaltay'ın Başbakanlığı zamanı idi. O zamanın hükümeti, 1933 yılında kaldırılarak İslâm Tetkikleri Enstitüsü haline konmuş olan, İlahiyat Fakültesinin yeniden kurulmasına karar vermişti. Hükümetin bu kararını uygulama işini o yıllarda Halk partisi hükümetinin son Milli Eğitim Bakanı olan Tahsin Banguoğlu üzerine almış, bunun için de eski İlahiyat Fakültesi profesörlerinden veya İslâm medeniyeti ilimlerinde başka yetkili kimselerden ilk Fakülte profesörlerini seçmek üzere bir komisyon toplamasını, o zaman Ankara Üniversitesi rektörü bulunan, rahmetli Hikmet Birand'dan istemişti.

Prof. Birand 1949 yılı son aylarında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesine gelerek benimle ve rahmetli Ord. Prof. Mukrimin Halil Yinanç'la görüştü. Hükümetin böyle bir teşebbüste bulunacağını ve kurucu heyete katılmak üzere Ankara'ya gelmemizi istedi. Kendisiyle o zamana kadar pek tanışıklığım olmadığı gibi Yinanç'ın da olmadığı için, bu işaretin Başbakan Şemsettin Günaltay tarafından verildiğini tahmin ettik. Çünkü Günaltay Mukrimin Halil'in İstanbul Üniversitesinden hocası olduğu gibi 1933 den sonraki profesörlüğü ve dekanlığı zamanında beni de tanıyordu. Rektör Hikmet Birand Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesinden Prof. Şinasi Altındağ'ı Ankara Hukuk Fakültesinden Prof. Esat Arsebük'ü de kurucu komiteye almıştı. Rektörlük binasında bir haftaya yakın toplantılar yaparak yeni Fakülteye alabilecek adayları tetkik ettik. Eski İlahiyat Fakültesinden Yusuf Ziya Yörükan ile Ömer Hilmi Buda'yı seçtik. Ayrıca, bir müddet üniversitede profesörlük ederek ayrılmış olan Remzi Oğuz Arık'ı Türk İslâm sanatları profesörlüğüne davete karar verdik. Rektör Hikmet Birand İslâm Hukukunu okut-

mak üzere Esat Arsebük'ün de yeni Fakültede ders almasını teklif etti. Bu suretle ilk Fakülte profesörler kurulu 4 kişiden ibaret olarak kuruldu. Üniversite kanununa göre profesör sayısı artıncaya kadar yeni Fakültenin Ankara Hukuk veya Dil Tarih Fakültesinden birine yönetimce bağlı olarak çalışacağı anlaşıldı. Günlerimizin çoğunu yeni Fakültenin yönetmelik taslağı, kürsüler ve ders programları işgal etti. Kürsüleri başlıca İslâm dininin temel bilgileri ile İslâm medeniyetine ait ilimler olmak üzere iki grupta topladık. Birinci grupta Tefsir, Hadis, İslâm hukuku ikinci grupta İslâm ve Türk tarihi, İslâm milletleri etnolojisi ve coğrafyası, İslâmi Türk edebiyatı, Tasavvuf, İslâm felsefesi, v.b. kürsüleri bulunuyordu. Yeni Fakülteyi ilmi bir zihniyetle kuvvetlendirmek için Antik Felsefe tarihi, modern Felsefe tarihi, sistematik Felsefe (Bilgi Teorisi, Ahlâk), Mantık, Sosyoloji derslerinin de programda esaslı yer almasına dikkat ettik. Rektör Prof. Birand beni raportörlüğe seçtiği için bu tafsilâtı hatırlıyorum. Ayrıca İslâm tarihini okutmak üzere Başbakan Günaltay'ı ve Türk edebiyatı tarihini okutmak üzere Prof. Fuat Köprülü'yu konferansçı olarak daveti düşündük. Mukrimin Halil ile beraber her ikisini ziyaret ederek ricamızı söyledik. Fakat işlerinin çokluğundan dolayı ikisi de kabul etmedi. Sosyoloji dersleri için, eski İlahiyat Fakültesinde bu dersi okutmuş olan Prof. Baltacıoğlu'nu davet ettik ise de, Nisan'a kadar bir şey söyleyemeyeceğini, sonra kabul edebileceğini bildirdi. Tasavvufi Türk edebiyatı için Burhan Toprak'ı düşündük. Ben kendisine yazdım. Bu teklifi büyük sevinçle karşıladı. Kurucu komite çalışmalarını bitirince Milli Eğitim Bakanını ziyaret ettik. Fakültenin sonraki gelişmeleri kurucu heyetin programına dâima uygun olmuştur. Fakat anahatları çizilmiş yol üzerinde yürünmüştür. Görevimizi bitirdikten sonra yeni Fakültenin nasıl gelişmeler kazandığı burada konumuz dışındadır.

Prof. Hikmet Birand ile ondan sonra dostluğum arttı. Kardeşi Kâmrân Birand İstanbul Edebiyat Fakültesinden öğrencim idi. Prof. Von Aster ile tez konusunda mutabık kalmadıkları için, benim kürsüm olan Türk fikir tarihine geçerek orada, "Tanzimat devrinde Aydınlık felsefesi izleri" adlı konu üzerinde tez verdi. Ankara İlahiyat Fakültesinde doçentliğini verdi ve profesör oldu. Burada da kendisiyle önce aynı kürsüde sonra iki kürsüyü ayırarak meslek arkadaşlığı yaptım.

Prof. Kâmrân Birand'ın çok erken ve hazin ölümü hepimizi son derecede üzdü. Ondan sonra büyük ağabeyisi Hikmet Birand, Kâmrân Birand'ın bütün mirasını, Fakülte vakfı olarak tahsis etti. Bununla o zamandanberi Fakülte adına öğrenciler okutulmaktadır.

Rahmetli Hikmet Birand 1320 (1904) yılında Karaman'da doğmuştur.

Karaman İdadisini bitirmiş, Halkalı Ziraat yüksek okulundan mezun olmuş, Almanya'da Bonn Üniversitesinde Ziraat alanındaki ihtisasını tamamlamış, doktora vermiş, 29. 4. 1938 de Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsüne Doçent ve 18. 10. 1945 yılında profesör olmuş ve bu Enstitü Fakülte halini aldıktan sonra görevi devam etmiş, 1949-1951 yılları arasında Ankara Üniversitesi Rektörlüğü yapmıştır. Son yılda çıkardığı "Alıç Ağacı" adındaki bir eseri meslek alanı kadar edebiyatı da ilgilendiren bir eserdir.

Hikmet Birand alçak gönüllü vakur ve ciddi düşünceli iyi yürekli bir insandı. Meslekdaşları kadar başka alanlarda çalışanlar üzerinde de çok iyi tesir bırakmakta, saygı ve sevgi doğurmakta idi. Onunla bir kere bile görüşenler ciddi, samimi ve iyi yürekli bir ilim adamı ile konuşduklarını anlardı. Unesco Millî Komisyonunda ormanların kaybolmasına karşı ilmî savaş işine katılmış ve her zaman olduğu gibi orada da değerini herkes yakından görmüştü. Biz bir candan dost, Fakülte, kurucusunu ve koruyucusu kaybetti. Allah rahmet eylesin. Ne yazık ki bu yazımda değerli ilim adamı Prof. Dr. Hikmet Birand'ın asıl ihtisas konusu olan Botanik'de Batı ilim âlemince tanınmış bir zat olduğundan bahsedemedim. Kendisini yakından tanımama rağmen bu alanda yaptıklarını bilmiyordum. Çok şükür, Cumhuriyet Gazetesinde (31 Mart 1952) çıkan Zafer Hasan Aybek'in bir yazısı beni aydınlattı. Aybek bu yazısında şöyle diyor: "Prof. Birand Karamanda Hacı Bayramoğulları ailesindedir. Almanca olarak Almanyada basılmış beş kitabı ve Türkçe pek çok eseri vardır. Ülkü dergisinde ve Ulus gazetesinde devamlı yazılar yazmıştır. Birand, Uluslararası bir şöhrete sahip ve memleketimizin yetiştirdiği değerli ilim adamları arasında mümtaz bir zattır. Servetini Maarif Vakfına bırakmıştır."

H. Z. ÜLKEN

Aybek'in makalelerinde doğum tarihi 1906 diye yazıldığı, Burada verdiğimiz tarih Rektörlük Zat İşleri Müdürlüğünden alınmıştır.